

મીડલ ઈસ્ટ યુદ્ધના કારણે ભારત પર માંધવારીનો માર અટકાવવો પડશે

ઈરાન પર અમેરિકા અને ઇઝરાયલના હુમલા પછી એક પગલાડિયાથી પણ ઓછા સમયમાં ઘણી આયત્ચક યોજા વસ્તુઓના ભાવ વધી ગયા છે અથવા તો પુરવઠો ખોરવાઈ ગયો છે. હોર્મુઝની સામુદ્રદુળીનો માર્ગ બંધ થવાથી આંધળ અને ગેસના ભાવમાં તાત્કાલિક વધારો થયો અને ભારત જેવા દેશોમાં ઔદ્યોગિક વપરાશ માટે ગેસની 'અછત' પેદા થશે. કોઇપણ યુદ્ધ વખતે સોનાના ભાવ ઉછળતા હોય છે અને હાલમાં પણ સોનાના ભાવ વધેલા છે. આ સિવાય પણ ઘણી એવી ચીજો છે જેના ભાવ વધી ગયા છે અથવા

વધારો થવાની પૂરી શક્યતા છે. અહીં એવી ચીજો વિશે વાત કરી છે જેના માટે ભારતીયોએ પહેલાં કરતાં વધુ રૂપિયા ચુકવવા પડે છે અથવા તો આવનારા દિવસોમાં વધુ ખર્ચ કરવાની ટેવારી રાખવી પડશે. ઈરાન સંઘર્ષ શરૂ થવાની સાથે જ ફ્લુઓઇલનો ભાવ વધી ગયો જેના કારણે આ અઠવાડિયે ભારત સહિત યુનિયાભરનાં શેરબજારોમાં કડકાઈ આવ્યો હતો. ઈરાન પર અમેરિકા અને ઇઝરાયલના વ્યાપક બોમ્બાર્સ અને ઈરાનના વાતા ડ્રોન હુમલાના કારણે ગયા સોમવારે આંધળનો ભાવ પ્રતિ બેરલ 120 ડોલર સુધી પહોંચ્યો હતો, એટલે કે

2022ના મધ્યની તુલનામાં ઓછા 25 ટકા વધી ગયું હતું. ત્યાર પછી ભાવ નરમ થઈને થોડો નીચે આવી ગયો હતો, પરંતુ ગુરુવારે ફરીથી ગડકમાં કાર્ગો શિપ પર નવા હુમલાના અહેવાલ પછી ઓછા 100 ડોલર પ્રતિ બેરલે પહોંચી ગયું હતું. રાંધણગેસની જેમ જ ખાદ્યતેલ પણ ભારતીય રસોડામાં મહત્વની કોમોડિટી છે. મધ્યપૂર્વની કટોકટીના કારણે ખાદ્યતેલના ભાવો પણ વધ્યા છે. એક અહેવાલ પ્રમાણે વેબિટેબલ ઓઇલ અને ફેટ ટેટમાં વધારો થયો છે. ખાસ કરીને પામઓઇલ, સૂર્યમુખીના તેલ અને સોયાતેલનો જથ્થો મધ્યપૂર્વની કટોકટીના કારણે ફસાઈ ગયો છે. જેને કારણે તેનો જથ્થો ભારત પહોંચવામાં વિલંબ થઈ શકે છે. એક તબક્કાના જણાવ્યા અનુસાર ઈરાન સંઘર્ષ શરૂ થયા પછી તરત કહ્યું હતું કે 'ભારતમાં ખાદ્યતેલનો પુરવઠો મોટા પાયે આચાર્ય દવા નિર્ભર છે. મોટા ભાગનું ઓઇલ સુએઝ કેનાલ અને હોર્મુઝની સામુદ્રદુળીના માર્ગથી આવે છે.

તેમાં કોઈ વિલેપ સર્જાય તો ભાવમાં ટૂંકાગાળા માટે વધારો થઈ શકે છે. આ ઉપરાંત ફેટ અને વીમાનો ખર્ચ વધવાથી પણ તેમાં થઈ શકે છે. ભારત એ વેબિટેબલ ઓઇલનું સૌથી મોટું આયાતકાર છે. ભારત મુખ્યત્વે આર્બેનિના અને ઝાઝિલ પાસેથી સોયાતેલ ખરીદે છે જ્યારે રશિયા અને યુક્રેન પાસેથી સૂર્યમુખીના તેલની ખરીદી કરે છે. સાઉદિ અમેરિકાથી સમુદ્રમાર્ગે ભારત સુધી તેલનો જથ્થો સરેરાશ ૨૦૦૦ સામાન્ય રીતે જ રસાહ લાગી જાય છે. એક વેપારીના જણાવ્યા અનુસાર મધ્યપૂર્વથી આવતા ખાદ્યતેલના પુરવઠાને અવરોધ નડી રહ્યો હોવાથી તમામ ખાદ્યતેલના ભાવમાં કિલો દીઠ ત્રણથી ચાર રૂપિયાનો વધારો થયો છે, પરંતુ આવી સ્થિતિ લાંબો સમય રહેશે તો ભાવ હવે વધી શકે છે. ઈરાન સંઘર્ષના કારણે દવા ઉત્પાદનોનો ખર્ચ વધી જશે તેમ માનવામાં આવે છે. એક ડ્રગ ઉત્પાદકના જણાવ્યા અનુસાર અત્યાર સુધીમાં જે અસર

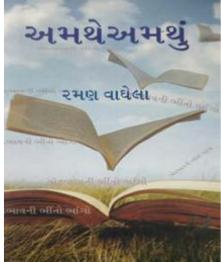
વેપારીને લાગે તે મોટા ભાગે નિકાસ માટેના કાર્ગોની ઉપલબ્ધતા અને ટેટ સુધી સીમિત છે. શિપિંગમાં જલદી હાલમાં નિયમિત રીતે સફર નથી કરતાં. આ ઉપરાંત યુક્રેનના કારણે ઇન્ફ્લોએન્સ ખર્ચ વધી ગયો છે. આગામી સમયમાં સ્થિતિ સ્થિર થશે તો આ માર્ગ ટૂંકા ગાળા પૂર્વે તરત રહેશે. તેમણે કહ્યું કે, આખો વર્ષ લગભગ ચારથી સાડા ચાર મહિનાનો રો મટિરિયલનો સ્ટોક હોય છે. તેથી ફોર્મ્યુલેશન ઉત્પાદકો સુધી કોઈ અસર નથી આવી. પરંતુ યુદ્ધ ત્રણથી ચાર મહિના ચાલે તો તેમાં અસર પડી શકે છે. ડોલર સામે રૂપિયાના ઘસારા અંગે એક નિકાસકારના જણાવ્યા અનુસાર ફાર્માસ્યુટિકલ્સ એ નેટ એક્સપોર્ટર ઉદ્યોગ છે. ગયા વર્ષે ૩૦.૪૭ અબજ ડોલરની નિકાસ કરી છે. રૂપિયો અનુક્રમ હોય ત્યારે ફાર્મા ઉદ્યોગ વધારે સ્પર્ધાત્મક બને છે. મધ્યપૂર્વ કટોકટી વચ્ચે ઈદાલ મોંઘું થવાના કારણે વિમાનની ટિકિટના દર પહેલેથી વધી ગયા છે અને હવે પણ તેમાં વધારો થવાનો છે. વિદેશમાં ભણવા જવું હોય કે

વેકેશન ગાળવા જવું હોય, દેકે વગ્યાએ પહેલાં કરતાં વધારે રૂપિયા આપવા પડશે. ભારતની અગ્રણી એરલાઇન એર ઈન્ડિયાએ ઈદાલના ભાવમાં થયેલા વધારાના પગલે પ્રવાસીઓ પાસેથી ફ્યુઅલ સરચાર્જ વસુલવાનો નિર્ણય લીધો છે, જેના કારણે એર ટિકિટ મોંઘી થશે. 12મી માર્ચથી એર ઈન્ડિયા ડોમેસ્ટિક ફ્લાઇટ માટે દેકે નવા બુકિંગ પર 399 રૂપિયા ફ્યુઅલ સરચાર્જ વસુલ કરશે, જ્યારે આંતરરાષ્ટ્રીય ફ્લાઇટ માટે 10થી 50 ડોલર વધારાના ફ્યુઅલ પડશે. એર ઈન્ડિયાનું કહેવું છે કે એર ઈન્ડિયાના સંચાલકીય ખર્ચમાં એટીએફ (એવિએશન ટર્નાઇલ ફ્યુઅલ)નો લગભગ 40 ટકા જેટલો હિસ્સો હોય છે. તાજેતરમાં ઓસ્ટ્રેલિયાની ક્વેન્ટાસ એરવેય, સ્કેન્ડિનેવિયાની SAS અને એર વ્યૂગીએલે પણ એર ટિકિટના ભાવમાં વધારો જાહેર કર્યો હતો. હોંગ કોંગ એરલાઇન્સ પણ ફ્યુઅલ સરચાર્જમાં વધારો કર્યો છે.

‘અમથેઅમથું’ નહીં, ખરેખરું કહેતો કાવ્યસંગ્રહ

સાહિબ પરમારે આ કાવ્યસંગ્રહની પ્રસ્તાવના લખી છે. એમાં આ કાવ્યો પાછળની પૃષ્ઠભૂમિ સ્પષ્ટ કરી છે. જુઓ- ‘અંદાજ આંજ્યાં દુઃખ- આ દુઃખ અમે નથી આંજ્યાં, આપણી સમાજવ્યવસ્થાએ આજેલાં છે. બળજબરીપૂર્વક “who were untouchables” ગ્રંથમાં જે. આંબેડકરે Broken Mannની થિયરી આપી છે. એક જ વંશ (Rase)ના બે સમૂહો વચ્ચે મોટે પાયે સંઘર્ષ થતાં વિજેતા સમૂહે પરાજિત સમૂહને બધી રીતે તોડી પાડ્યો. અમે એ Broken People છીએ. તોડી પડાયેલાં લોકો, ભાંગી નખાયેલા લોકો. એક મરાઠી અનુવાદ એના માટે શબ્દ આપ્યો છે: . હા, અમે એટલે એ, જેના ભાગે પળેપળ રાત-દિવસની પીડા છે ને સુખ છે જેમનાથી સો જોજન દૂર- એ અમે અને દુઃખનો, પીડાનો, વેદનાનો આ વારસો અમને થોડાંક વર્ષથી નથી મળ્યો. સહસ્ર વર્ષથી મળ્યો છે’કહીને કવિની રચનાઓ ટાંકી છે. આગળ લખે છે- ‘અમે તમને ક્યાં નહીએ છીએ, એ તો બતાવો. અમે વાંકડી મૂછો રાખીએ તો એમાં તમારા ક્યા ગરાસ ઢુંદાઈ જાય છે? અમે બેન્ડ વાજાં સાથે વરઘોડો કાઢીએ તો તમારાં ક્યાં રાજપાટ ઢુંદાઈ જાય છે? એમાં એક પાઈનું પણ નુકસાન ખરું તમને? તો પણ અમે એવું કરીએ તો તમે તલવારો કાઢો, માર મારો. કારણ? (નિવેદન)

એ છે એ સમસ્યાઓ હજીયે ક્યાંક ને ક્યાંક છે, એ હકીકત આપણને અવારનવાર વર્તમાનપત્રોમાં સમાચારરૂપે વાંચવા મળે છે, કવિતાઓ, વાર્તાઓ અને જ્યાં નજર નાંખીએ ત્યાં કોઈ ને કોઈ રૂપે જોવા, વાંચવા મળે છે- આ સ્થિતિ બદલાવી જોઈએ. કોઈ પણ સંસ્કૃતિ માટે આ કલંક ગણાય. એના નિવારણમાં સચ્ચાઈ અને ઝડપ લાવવાની જરૂર છે. બદલાવ આવી રહ્યો છે પણ બહુ પીમો. એક કવિતાઓ એ સમસ્યાઓને, એ પ્રશ્નોને, એ હકીકતને અને એ સ્વાનુભવને આલખે છે. આ દલિત ચેતનાની કવિતાઓ છે અને એટલે એને માપવાના, જોવાના માપદંડો પણ કલાના ધોરણે નહીં પણ સમાજશાસ્ત્રના ધોરણે હોય

નેમ સાથેની એક કવિતાઓ છે, પ્રતિબદ્ધતાને પ્રગટ કરવાના સાધનરૂપ આ રચનાઓ છે એટલે પ્રમાણમાં બોલકી હોવાની જ પણ અહીં લય અને પ્રાસ સહજ રીતે આવ્યો હોવાથી આખી એ વાત કાવ્યરૂપ ધરી શકી છે. એ વાતને જાણીતા કવિ કિશોર જિકાદરાએ પોતાના નિવેદનમાં આ રીતે વ્યક્ત કરી છે. જુઓ- આ સંગ્રહમાં ગીતો છે, ગઝલો છે અને હૃદયને સ્પર્શી જાય તેવાં અછાંદસ પણ છે. પણ ખાસ કરીને, ગીતોમાં કવિની હથોટી ઊંડીને આંખે વળગે તેવી છે. બે અંતરામાં હાંકી જવાય તેવી સ્થિતિ વચ્ચે આ કવિએ ચચ્ચાર અંતરાવાળાં ગીતો રચીને એની કલમની તાકાત આપણને બતાવી દીધી છે. શોષિતો, વંચિતો, પીડિતો અને દલિતોનો અવાજ ઉઠાવવાનો હોય તો સ્વાભાવિક છે કે કવિતામાં વિષયવૈવિધ્ય ન આણી શકાય. આવી પરિસ્થિતિમાં પરંપરિત વિષયને રજૂ કરવામાં શબ્દોનું નૂતન આંજણ ન આંજ શકાય તો કવિતા અર્થના આટાપાટા કે શબ્દના વ્યર્થ ઘોંઘાટથી વિશેષ કર્યું હાંસલ કરી શકતી નથી. જો કે આ સંગ્રહની ઘણી કવિતાના શબ્દો બિનજરૂરી ખર્ચાટ કર્યા વગર વાચકોને ઘણું બધું કહી જાય છે. કવિ વચ્ચાની વાત નમ્રપણે કહી જાય છે એટલે સંગ્રહ બહુ બોલકો નથી બન્યો પણ પીડા અને વચ્ચાની કવિતાઓ છે

એટલે વાચકોની સહાનુભૂતિ તો અવશ્ય પામી શકે તેવો થયો છે. પણ મુદ્દો એ છે કે આ કવિને વાચકોની સહાનુભૂતિ નથી ખપતી, કવિને ખપે છે પીડિતોના પ્રશ્નોનો હલ... (પૃ.13) હવે કેટલીક રચનાઓનાં અંશો જોઈએ- મૂળ જે વિનાના જીવન આપણે... મૂળ જે વિનાના જીવણ આપણે...! કોણે દીધો આ અવતાર ?! જીવતર જાણે તાર તાર...મૂળ જે વિનાના... (પૃ.22) જળની આ માયા ને જળની આ કાયા,! કહો ને, ક્યાંથી જળ આ

ગઝલને પણ સહજ રીતે ખેડી છે. એમાં જીવન-અર્કને અને અર્કને વ્યક્ત કરવાની મથામણ કરી છે. સ્વાભાવિક જ બધી જગ્યાએ કવિતા સિદ્ધ નથી થઈ શકી. ઘણી વાર સાવ બરડ રીતે વ્યક્ત થયા છે. વિચાર અને વિષયના પુનરાવર્તન પણ મળી આવે. શબ્દનો સો સાથિયા પૂર્વા પછી, ! શબ્દ એક ઉચ્ચારી બહુ તડતા તમે... (પૃ. 34) સંગ્રહમાં વચ્ચે વચ્ચે અછાંદસ રચનાઓ પણ આવી છે. એમાં મોટા ભાગે સ્ટેટમેન્ટ પણ મળી આવે. એમાં કાવ્યચમકાર પણ

સણકાને સાંધી સમંદર તરી જઈયું પણ ઝૂંપડી મથે તરસતા જીવતરને આધુંપાછું ના કરો, ભલા... (પૃ. 69) રમણ વાલેલાની કેટલીક રચનાઓમાં જીવન આનંદ પણ છે, શ્રદ્ધા અને સભુરી પણ દેખાય છે. એ સ્વભાવે બડખોર નથી પણ ધારદાર પ્રશ્નો જરૂર ઉઠાવે છે. અસંતોષને વિધેયાત્મક માર્ગે વાળીને જીવનરસને પોતાના કવનમાં ગૂંથવાનો પ્રયાસ કરતા રહે છે. મને ત્યાં કવિ દેખાઈ આવે છે. કવિ પ્રશ્નો પૂછે, ક્યારેક અકળામણ વ્યક્ત કરે જરૂર પણ ભાવકને અંદરથી ખળભળતો કરી મૂકે એ જ તો એનું કમ હોય છે. પ્રતિબદ્ધતા માનવમૂલ્યો સાથે છે અને હોવી જોઈએ. રમણ વાલેલા બહુ જ સહજ સરળ વ્યક્તિત્વ ધરાવે છે. સરકારી ઉચ્ચ અધિકારી રહ્યા હોવા છતાં ડાઉન ટુ અર્થ રહેવું સરળ હોતું નથી. અનેક સાહિત્યિક કાર્યક્રમોમાં એમને મળવાનું બન્યું છે. આ સંગ્રહના પ્રાગટ્ય વેળાએ એમણે જે નિવેદન આપ્યું છે એ પણ જોઈ લઈએ- પહેલા સંચયમાં મહદ અંશે દલિત કવિતાઓ (જીએ-મર્થે જતાં અમે- રચના સિવાય) હતી તો બીજા સંચયમાં પૂર્ણતઃ દલિત કવિતા મુખ્યત્વે હતી, જે મોટા ભાગે 1981-82 બાદ રચાયેલી- જેના કારણમાં અનામતવિરોધી હુલ્લડ અને તે પછી દલિત સમાજ પ્રત્યેનો બદલાવેલી રવેઓ, દલિત સમાજ પ્રતિ સુલભતા જતા સામાજિક વ્યવહારની ઝીલાયેલી અસરનાં પરિણામ- પરિમાણ કેન્દ્રસ્થાને જોવા બાદ કાવ્યસંગ્રહ પ્રસિદ્ધ કરી રહ્યો છે. એના કારણમાં પુદ્ગની આળસ ઉપરાંત દલિત કવિતાનું વિરોધ સંપાર્જન થાય તો કવિતા વેધુ બળવતર બની નિપજ આવે એવો એક મનસૂબો-સંકલ્પ પણ ખરો... (પૃ. 14) આ કવિતાસંગ્રહનું સ્વાગત છે.

આભડચેટનો અભિશાપ તો છેલ્લાં વર્ષોમાં ઘટતો અનુભવાય છે પણ હજીએ લોકોનાં મનમાં રહેલી આ કુપ્રથાઓ, માન્યતાઓ અને માનસિકતાનો હલ કેમ નહીં આવતો હોય તે પ્રશ્ન મને હમેશાં રહે છે

અભડાય ?! ભલા જળથી તે જડતર સરજાય... (પૃ.26) વચનો જૂઠાં, ચહેરા જૂઠા, ! ઉભડક હખો-હલ્લો કરીએ, ! લોક ભલે હિજરતું મનમાં સાત સમંદર તરીએ...! તાલમેળનાં તૂટ્યાં તરાજુ, ક્યાં મૂકવો જઈ બોજા? અમારું હખળડખળ ભે મૌન, અમારું અકળવિકળ ભે મૌન. (પૃ.28) વહી ગઈ એ વાત વિચારી શા કાજે કરગરવું? કશું ના લાગે હાથ પછીથી શા કાજે તરકડવું? જીવતર જાણે ઝાડ, પાંદડાં, ઊંડી જરો બસ રોઈ...! શબ્દનો સાદ સૂણે ના કોઈ... (પૃ.30) કવિને ગીતોનો લય સહજ છે. આ સંગ્રહમાં ઘણી ગીત રચનાઓ છે. સ્વાભાવિક ગીત એ એકદમ હળવું ફૂલ જેવું કોમળ સાહિત્ય સ્વરૂપ છે. એમાં મોટા ભાગે ઊર્મિઓ, નાજુક સંવેદન આલેખવામાં આવે છે. પણ કવિએ એ ગીતોના લયને પોતાની વાત કહેવામાં ખપ લીધી છે. હળવા ગીતમાં ગંભીર પ્રશ્નો, ચિંતન અને દુઃખને અભિવ્યક્ત કર્યા છે.

મળી આવે છે. મોટા ભાગની રચનાઓમાં માનવ-માનવ વચ્ચેનો ભેદભાવ અસરકારક રીતે વ્યક્ત થયો છે. જુઓ- આમ તો તમે અજવાળું થયાની આલભેલ પોકારી રહ્યા છો પણ અમને તો તિમિરોનાં તમરાં કાનમાં કણસી રહ્યાનો અણસાર કહો કે અહેસાસ થાય છે. એક ઘણે તમે કહેશો, તો અમે સવારને સાંજ ગણી લઈયું, આજ ને કાલ ગણી લઈયું, રોમ રોમ દાખ્યા પર પણ હવે એસિડ ઢોળશો નહીં ભલા! એક ઘણે તમે કહેશો તો અમે તણખલાને ઘેઘૂર વડ સમજા લઈયું, ડિમોનિઝાઈઝેશનનો ડોલરિયો પહાડ સમજા લઈયું વચનોના ભારથી ભીંતો ફાટું- ફાટું થઈ રહી છે, ભલા! એક ઘણે તમે કહેશો તો અમે તડકાને બાંધી દઈ એવરેસ્ટ પહોંચી જઈયું

સણકાને સાંધી સમંદર તરી જઈયું પણ ઝૂંપડી મથે તરસતા જીવતરને આધુંપાછું ના કરો, ભલા... (પૃ. 69) રમણ વાલેલાની કેટલીક રચનાઓમાં જીવન આનંદ પણ છે, શ્રદ્ધા અને સભુરી પણ દેખાય છે. એ સ્વભાવે બડખોર નથી પણ ધારદાર પ્રશ્નો જરૂર ઉઠાવે છે. અસંતોષને વિધેયાત્મક માર્ગે વાળીને જીવનરસને પોતાના કવનમાં ગૂંથવાનો પ્રયાસ કરતા રહે છે. મને ત્યાં કવિ દેખાઈ આવે છે. કવિ પ્રશ્નો પૂછે, ક્યારેક અકળામણ વ્યક્ત કરે જરૂર પણ ભાવકને અંદરથી ખળભળતો કરી મૂકે એ જ તો એનું કમ હોય છે. પ્રતિબદ્ધતા માનવમૂલ્યો સાથે છે અને હોવી જોઈએ. રમણ વાલેલા બહુ જ સહજ સરળ વ્યક્તિત્વ ધરાવે છે. સરકારી ઉચ્ચ અધિકારી રહ્યા હોવા છતાં ડાઉન ટુ અર્થ રહેવું સરળ હોતું નથી. અનેક સાહિત્યિક કાર્યક્રમોમાં એમને મળવાનું બન્યું છે. આ સંગ્રહના પ્રાગટ્ય વેળાએ એમણે જે નિવેદન આપ્યું છે એ પણ જોઈ લઈએ- પહેલા સંચયમાં મહદ અંશે દલિત કવિતાઓ (જીએ-મર્થે જતાં અમે- રચના સિવાય) હતી તો બીજા સંચયમાં પૂર્ણતઃ દલિત કવિતા મુખ્યત્વે હતી, જે મોટા ભાગે 1981-82 બાદ રચાયેલી- જેના કારણમાં અનામતવિરોધી હુલ્લડ અને તે પછી દલિત સમાજ પ્રત્યેનો બદલાવેલી રવેઓ, દલિત સમાજ પ્રતિ સુલભતા જતા સામાજિક વ્યવહારની ઝીલાયેલી અસરનાં પરિણામ- પરિમાણ કેન્દ્રસ્થાને જોવા બાદ કાવ્યસંગ્રહ પ્રસિદ્ધ કરી રહ્યો છે. એના કારણમાં પુદ્ગની આળસ ઉપરાંત દલિત કવિતાનું વિરોધ સંપાર્જન થાય તો કવિતા વેધુ બળવતર બની નિપજ આવે એવો એક મનસૂબો-સંકલ્પ પણ ખરો... (પૃ. 14) આ કવિતાસંગ્રહનું સ્વાગત છે.

કમનસીબે આ બધા સવાલોના જવાબો આપવામાં જીવન ધરતી જાય છે. આભડચેટનો અભિશાપ તો છેલ્લાં વર્ષોમાં ઘટતો અનુભવાય છે પણ હજીએ લોકોનાં મનમાં રહેલી આ કુપ્રથાઓ, માન્યતાઓ અને માનસિકતાનો હલ કેમ નહીં આવતો હોય તે પ્રશ્ન મને હમેશાં રહે છે. દલિત સાહિત્યમાં જે જે પ્રશ્નો અને સમસ્યાઓ આલેખાઈ

એ છે એ સમસ્યાઓ હજીયે ક્યાંક ને ક્યાંક છે, એ હકીકત આપણને અવારનવાર વર્તમાનપત્રોમાં સમાચારરૂપે વાંચવા મળે છે, કવિતાઓ, વાર્તાઓ અને જ્યાં નજર નાંખીએ ત્યાં કોઈ ને કોઈ રૂપે જોવા, વાંચવા મળે છે- આ સ્થિતિ બદલાવી જોઈએ. કોઈ પણ સંસ્કૃતિ માટે આ કલંક ગણાય. એના નિવારણમાં સચ્ચાઈ અને ઝડપ લાવવાની જરૂર છે. બદલાવ આવી રહ્યો છે પણ બહુ પીમો. એક કવિતાઓ એ સમસ્યાઓને, એ પ્રશ્નોને, એ હકીકતને અને એ સ્વાનુભવને આલખે છે. આ દલિત ચેતનાની કવિતાઓ છે અને એટલે એને માપવાના, જોવાના માપદંડો પણ કલાના ધોરણે નહીં પણ સમાજશાસ્ત્રના ધોરણે હોય

એટલે વાચકોની સહાનુભૂતિ તો અવશ્ય પામી શકે તેવો થયો છે. પણ મુદ્દો એ છે કે આ કવિને વાચકોની સહાનુભૂતિ નથી ખપતી, કવિને ખપે છે પીડિતોના પ્રશ્નોનો હલ... (પૃ.13) હવે કેટલીક રચનાઓનાં અંશો જોઈએ- મૂળ જે વિનાના જીવન આપણે... મૂળ જે વિનાના જીવણ આપણે...! કોણે દીધો આ અવતાર ?! જીવતર જાણે તાર તાર...મૂળ જે વિનાના... (પૃ.22) જળની આ માયા ને જળની આ કાયા,! કહો ને, ક્યાંથી જળ આ

ગઝલને પણ સહજ રીતે ખેડી છે. એમાં જીવન-અર્કને અને અર્કને વ્યક્ત કરવાની મથામણ કરી છે. સ્વાભાવિક જ બધી જગ્યાએ કવિતા સિદ્ધ નથી થઈ શકી. ઘણી વાર સાવ બરડ રીતે વ્યક્ત થયા છે. વિચાર અને વિષયના પુનરાવર્તન પણ મળી આવે. શબ્દનો સો સાથિયા પૂર્વા પછી, ! શબ્દ એક ઉચ્ચારી બહુ તડતા તમે... (પૃ. 34) સંગ્રહમાં વચ્ચે વચ્ચે અછાંદસ રચનાઓ પણ આવી છે. એમાં મોટા ભાગે સ્ટેટમેન્ટ પણ મળી આવે. એમાં કાવ્યચમકાર પણ

સણકાને સાંધી સમંદર તરી જઈયું પણ ઝૂંપડી મથે તરસતા જીવતરને આધુંપાછું ના કરો, ભલા... (પૃ. 69) રમણ વાલેલાની કેટલીક રચનાઓમાં જીવન આનંદ પણ છે, શ્રદ્ધા અને સભુરી પણ દેખાય છે. એ સ્વભાવે બડખોર નથી પણ ધારદાર પ્રશ્નો જરૂર ઉઠાવે છે. અસંતોષને વિધેયાત્મક માર્ગે વાળીને જીવનરસને પોતાના કવનમાં ગૂંથવાનો પ્રયાસ કરતા રહે છે. મને ત્યાં કવિ દેખાઈ આવે છે. કવિ પ્રશ્નો પૂછે, ક્યારેક અકળામણ વ્યક્ત કરે જરૂર પણ ભાવકને અંદરથી ખળભળતો કરી મૂકે એ જ તો એનું કમ હોય છે. પ્રતિબદ્ધતા માનવમૂલ્યો સાથે છે અને હોવી જોઈએ. રમણ વાલેલા બહુ જ સહજ સરળ વ્યક્તિત્વ ધરાવે છે. સરકારી ઉચ્ચ અધિકારી રહ્યા હોવા છતાં ડાઉન ટુ અર્થ રહેવું સરળ હોતું નથી. અનેક સાહિત્યિક કાર્યક્રમોમાં એમને મળવાનું બન્યું છે. આ સંગ્રહના પ્રાગટ્ય વેળાએ એમણે જે નિવેદન આપ્યું છે એ પણ જોઈ લઈએ- પહેલા સંચયમાં મહદ અંશે દલિત કવિતાઓ (જીએ-મર્થે જતાં અમે- રચના સિવાય) હતી તો બીજા સંચયમાં પૂર્ણતઃ દલિત કવિતા મુખ્યત્વે હતી, જે મોટા ભાગે 1981-82 બાદ રચાયેલી- જેના કારણમાં અનામતવિરોધી હુલ્લડ અને તે પછી દલિત સમાજ પ્રત્યેનો બદલાવેલી રવેઓ, દલિત સમાજ પ્રતિ સુલભતા જતા સામાજિક વ્યવહારની ઝીલાયેલી અસરનાં પરિણામ- પરિમાણ કેન્દ્રસ્થાને જોવા બાદ કાવ્યસંગ્રહ પ્રસિદ્ધ કરી રહ્યો છે. એના કારણમાં પુદ્ગની આળસ ઉપરાંત દલિત કવિતાનું વિરોધ સંપાર્જન થાય તો કવિતા વેધુ બળવતર બની નિપજ આવે એવો એક મનસૂબો-સંકલ્પ પણ ખરો... (પૃ. 14) આ કવિતાસંગ્રહનું સ્વાગત છે.

વિશુદ્ધ ભારતીય વિચારણા અને પરિવેશને પ્રગટાવતી વાર્તાઓ...

સુરત અને દક્ષિણ ગુજરાત વિસ્તારમાં કેટલાક પ્રતિભાવંત અધ્યાપકોની સહક્રમતા જોઈ શકાય છે એમાં શ્રી વિજય સેવકનું નામ આગલી હરોળમાં આવે. શિક્ષણશાસ્ત્રમાં એમનો પ્રાદાન નોંધપાત્ર છે. આ ઉપરાંત શિક્ષણની એક પ્રયુક્તિ તરીકે નાટ્યનો સકારાત્મક ઉપયોગ કરવામાં એમની નિપુણતા વ્યાપકરૂપે જાણીતી છે. વિદ્યાર્થીઓના પ્રિય એવા વિજય સેવક અનેક એવોર્ડ-વિનર તો છે જ સાથોસાથ સક્રિય રીતે વિવિધ હોદ્દાઓ પર રહીને શિક્ષણ અને સમાજમાં સેવાઓ આપતા રહ્યા છે. એમણે મૂળ મરાઠી એવી વાર્તાઓનો ગુજરાતીમાં વાચાહિન્દી અનુવાદ કર્યો છે. આ અનુવાદ બહુ મહત્વપૂર્ણ છે, કેમકે ગણા સમય પછી સંપૂર્ણપણે ભારતીય પરિવેશ, ભારતીય વિચારસરણીઓ અને ભારતીય મૂલ્યોના મૂળમાં રહેલ તત્ત્વજ્ઞાનને વાર્તામાં ગૂંથી આપતી રચનાઓ એમાંથી મળી છે. આ વાર્તાઓનું આંતરવિષય અનોખું છે. ગુજરાતીમાં આ પ્રકારની વાર્તાઓ લખાઈ છે. આ માહોલ અને જીવનશૈલીને આલેખતી વાર્તાઓ પણ લખાઈ જરૂર છે પણ છેલ્લા પાંચ-સાત દાયકાઓમાં જે આધુનિક વલણો આવ્યાં અને એના પછી આધુનિકતર વલણોમાં

ગુજરાતી વાર્તાકારોની જે દષ્ટિ પ્રગટી છે એનાથી આ વાર્તાઓ સાવ અનોખી અને ઘણી રચનાત્મક રૂપ ધરીને આવી છે. એટલે પણ આ વાર્તાઓ દરેક વાર્તારસિયાઓએ વાંચવા જેવી છે. એનાથીયે આગળ વધીને કહું તો ભારતીયતા શોધતાં સાહિત્યરસિકોએ તો ખાસ વાંચવા પડે છે. બને તો અભ્યાસક્રમોમાં ગોઠવીને નવી પેઢીને ભણાવવી જોઈએ. મૂળ મરાઠીમાં આ વાર્તાનાં લેખિકા છે રેખા બૈજલ. એમના પતિ શ્રી શિવકુમાર બૈજલ એનો હિન્દીમાં અનુવાદ કરે છે. કેટલીક વાર્તાઓ સાહિત્ય અકાદમી, દિલ્હીના મુખપત્ર ભારતીય સાહિત્યમાં એ પ્રકાશિત થયેલી વાર્તાઓ રીતે પહોંચી આપણા વિજય સેવક પાસે. ગમી ગઈ અને અનુમતિ માંગી અનુવાદ માટેની. એ રીતે ગુજરાતી

ભાષામાં આ વાર્તાઓ આવીને વસી છે. ટૂંકી વાર્તાનું વર્તમાન સાહિત્યસ્વરૂપ ભલે વિદેશમાંથી આવીને આપણે ત્યાં સ્થાયી થયું હોય પણ હવે એ દોહસો વર્ષમાં સાવ આપણું પોતીકું સ્વરૂપ બની ચૂક્યું છે. આ વાર્તાઓમાં તો એ વધારે ઊંડે ઊતરી ચૂક્યું હોવાની અનુભૂતિ થયા વિના નથી રહેતી. આ સંગ્રહની પ્રસ્તાવના શ્રી કિરીટ દુહાતે લખી છે. સાવ નાનકડો એવો આ વાર્તાસંગ્રહ પાંચ વાર્તાઓને પોતાનામાં સમાવે છે. પાંચેય વાર્તાઓ પાણીદાર છે, નિજ સૃષ્ટિ અને દંદિત ધરાવે છે. સાવ સહજ, સરળ કથન, કશીયે રચનાપ્રયુક્તિઓના પ્રપંચમાં પડ્યા વિના રૈખિક ગતિએ આરંભથી અંત સુધી નિર્વહન કરતી હોવા છતાં વાચકને એકધારા પડવા રાખવાની ક્ષમતા ધરાવે છે. કારણ કે એમાં આલેખાયેલું કથાનક સ્વયં મજબૂત છે, તાજગીભર્યું પતિ શ્રી શિવકુમાર બૈજલ એનો હિન્દીમાં અનુવાદ કરે છે. કેટલીક વાર્તાઓ સાહિત્ય અકાદમી, દિલ્હીના મુખપત્ર ભારતીય સાહિત્યમાં એ પ્રકાશિત થયેલી વાર્તાઓ રીતે પહોંચી આપણા વિજય સેવક પાસે. ગમી ગઈ અને અનુમતિ માંગી અનુવાદ માટેની. એ રીતે ગુજરાતી

લાગે છે. એક એવી ગુફામાં જાય છે જ્યાં નૃત્યાંગનાઓની અનેક અંબિકત કરી નાંખનારી મુદ્રાઓમાં અંકિત એવાં શિલ્પો છે. - ક્યા આ રસ્તે ચાલે છે પણ એનું ચાલકબળ તો છે કલાકારમાં રહેલ ધકકને જો પૂર્ણતઃ મળે તો શું થાય અને અને અપૂર્ણ રહે તો શા હાલ થાય- તેનું વૈચારિક અને મૂર્ત રૂપ બંને આ વાર્તામાં બે નૃત્યાંગનાઓ અને ભારતીય કલાવિચારણામાં રહેલાં દૈત અને અદ્વાતા માર્ગે જતી સ્થિતિ વાર્તાની શરતે આલેખાઈ છે. આખીયે વાર્તા સ-રસ નિર્વહન પામી છે. ‘મૃત્યુથી જીવન સુધી’-નામની બીજી વાર્તામાં આલેખાયેલ લોકાલ અને એની અસર જે પ્રબળ રીતે આલેખાઈ છે તે આ વાર્તાનો ચમત્કાર છે. એવા સંજોગો નિર્માણ